

השיעור ניתן בכ"א בשבט התשס"א

פרק א'

התבוננות בבריאה ומתוך כך באדם

הנבראים אשר ברא ה' יתברך בעולמו כלם הם פועלים בעולם אשר נבראו בו וכל אחד לפי מעלתו וחשיבותו גודל פעולתו. הנה השמים וכל צבא השמים כולם פועלים מסבבים הרקיע ופועלים בתחתונים כמו שבראם השם יתברך וסדר אותם. וכן התחתונים כולם פועלים. הארץ היא שפועלת ומוציאה צמחה וכל אשר הוא יוצא מן הארץ היא פועלת. וכן המים פועלים מרזים ומצמיחים האדמה, והרוח גם כן מגדל הכל כמו שהוא ידוע, וכן האש כמו החמה מחמם ומגדל הכל, וכן כל בעלי חיים וכל המינים שבעולם לא לתהו בראם רק נאמר עליהם (בראשית א') פרו ורבו ומלאו את הארץ עד שאין אחד בטל והכל פועלים בעולם אשר נבראו בו. וכל פעולה היא מתיחסת אל הפועל כי החמימות אשר הוא פעולת האש מתיחס אליו, וכן הקרירות מתיחס אל המים אשר פועלים הקרירות, וכן בכל הדברים מתיחסת הפעולה אל הפועל. ומעתה האדם אשר הוא נבדל מכל שאר בעלי חיים מצד הנפש שאין נפשו נפש בהמית רק נפשו נפש שכלית לא כמו שאר בעלי חיים הטבעיים שאין נפשם רק טבעית מחויב שיהי' לו פעולות מתיחס' אל נפשו השכלית האלהית ויהיו לו פעולות שכליות אלהיות, שכבר אמרנו כי כל פעולה צריך שתהיה מתיחסת אל הפועל. ומפני שתמצא האדם משתתף עם שאר בעלי חיים הטבעיים בהרבה פעולות, ודבר זה בודאי מצד הנפש החיוני אשר באדם אשר בו משתתף עם שאר בעלי חיים הטבעיים, אבל אי אפשר שלא יהיו לו פעולות גם כן מתיחסים אל נפשו השכלית האלהית כי לא יגרע כחו. כי מה שהאדם הוא בנאי ונגר ועושה מלאכת האפיה והבישול וכיוצא בזה מתיקון הבגדים שודאי אף כי דברים אלו צריכים לו נפש השכלית, מי הוא ערב לי שהדבר הזה הוא מצד שלימות שבו, והרי ראוי ומחוייב שיהיו לו פעולות אלהיות שיפעול בעולם אשר בראו כפי מעלת נפשו האלהית, ואולי כל הדברים האלה אשר זכרנו הם מצד חסרון שבאדם:

היכן נמצאת שלמות האדם?

ובסוף קדושין (פ"ב ע"ב):

תניא רבי שמעון בר' אלעזר אומר מימי לא ראיתי צבי קיץ וארי סבל ושועל חנוני והם מתפרנסים שלא בצער והם לא נבראו אלא לשמשני ואני נבראתי לשמש את קוני ומה אלו שלא נבראו אלא לשמשני מתפרנסים שלא בצער ואני שנבראתי לשמש את קוני על אחת כמה וכמה אלא שהרעותי את מעשי וקפחתי את פרנסתי שנא' עונותיכם הטו אלה וגו' עד כאן.

הרי שבארו כי הפעולות והמלאכות שעושה האדם לצורך פרנסה אינם מצד מעלת האדם אבל הם לו מצד פחיתות וחסרון, וכשנברא האדם לא נבראת עמו המלאכה ותקון בגדים ובנין הבתים רק בגן עדן

היה בלא דברים אלו, ואם כן אין אלו הפעולות לאדם מצד השלמות שלא נמצא בבעלי חיים אלו הפעולות והם מתפרנסים בלא דברים אלו. אם כן פעולות אלו הם לאדם מצד חסרון שחטא וקפח פרנסתו ולולא זה לא היה צריך לדברים אלו. וזכר ג' דברים כי באדם ג' דברים, הגוף והנפש והשכל ובכל שלשתן משמש האדם בהם לצורך חיותו. ואמר כי אין שלמות האדם במה שהוא משמש לצורך פרנסתו הן בגופו הן בנפשו הן בשכלו. וזה כי הארי יש לו גוף חזק כאשר נודע מענין הארי והרי אין משמש בכח גופו שיש לו לצורך פרנסתו, לכך אין לחשוב מה שעושה האדם בגופו הוא שלמות לו שהרי בבעלי חיים לא נמצא דבר זה שיהיה צריך אליו. וכנגד הכח הנפשי שהתנועה היא מן הנפש על זה אמר שהצבי שיש בו מהירות התנועה מאד הרי יש לו כח זה ביותר, והרי אינו משמש בכח זה לצורך פרנסתו ולפיכך אמר ולא ראיתי צבי קיץ דהיינו שיהיה מתקן מזונותיו בקיץ וצריך לזה כח התנועה להכניס את פירות הקיץ לבית. וכנגד השכל אמר לא ראיתי שועל חנוני, כי השועל הזה יש בו חכמה מכל חיות השדה ואין משמש בכח זה לצורך פרנסתו, להיות חנוני בעל משא ומתן.

וכיון שלא נמצא בבעלי חיים שישתמשו בכחות אלו לצורך פרנסתו, אם כן מה שהאדם פועל בכח גופו וזיעת אפו ונושא משא גדול לצורך פרנסתו, אין זה מצד שלמות האדם שהרי אין צריך דבר זה לבעלי חיים שהוא יותר פחות מן האדם. ודבר זה התחייב לו מצד חטאו שאין לאדם מנוח בגופו ביום ובלילה רץ אחר פרנסתו כצבי ומשמש לזה כח נפשי שלו ואין זה מצד השלמות שהרי לא נמצא זה בבעלי חיים שהם למטה הימנו. וכן אין שלמות השכל של אדם לשמש בו אל פרנסתו כיון שלא נמצא שצריך דבר זה הבעל חי שהוא פחות מן האדם. ואם כן מה שהאדם משובח מכל שאר בעלי חיים וראוי שיהיו לו פעולות מיוחדות, אין הפעולות המיוחדות ההם הפעולות שהם המלאכות והבנינים, כי דבר זה אינו לא לשלמות רק לחסרון ולפחיתות בשביל שחטא ונעשה בעל חסרון ולכך צריך לכל הדברים האלו. וכבר בארנו כי אי אפשר שלא יהיו לאדם פעולות אשר הם מתיחסים אל נפשו אשר יש לו נפש אלהית, ואם כן נשארה השאלה איזה הם הפעולות המיוחדות לו המתיחסות אל מעלתו במה שיש לו נפש שכלי, לא ישאר לומר רק כי הפעולות המתיחסות אל מעלת נפשו הם הפעולות האלהיות והם מצות התורה, והם מיוחדים אל האדם לפי מעלת נפשו האלהית ודבר זה בודאי הם פעולות המיוחדות אליו וראויים לו:

שאלה למחשבה: מדוע פותח המהר"ל את העיסוק בתורה - בעניין המצוות, ולא בעניין התורה עצמה?

מדוע הפעולות האלו קימות אינן באות באופן טבעי?

ואם תשאל ותאמר אם כן הרי כל הפעולות המיוחדות לכל אחד ואחד מן הנבראים הפעולות מתחייבות ממנו מעצמו ואינו משנה פעולותיו, ולמה לא נמצאו גם כן פעולות האלהיות הם המצוות מן האדם מעצמו.

דבר זה אין שאלה כי אם ראוי שיהיו אלו הפעולות באות מן האדם הלא יצר הרע שברא באדם הוא מביאו אל הפעולות הרעות שבאות ממנו מצד יצר הרע שבו. ועל זה הוכיח משה רבינו ע"ה את

ישראל ואמר (דברים ל"ב) האזינו השמים וגו' כמו שיתבאר בפרקים הבאים להודיע שאין זה לפי הסדר כלל, כי לפי הסדר השכלי ראוי שיתחייבו הפעולות מן כל נברא ונברא כפי מה שראוי, ואל האדם שנפשו אלהית שכלית ראוי לו פעולות מיוחדות והם פעולות המצות שבתורה רק כי היצר הרע מעכב.

אמנם כל המין מבני אדם אי אפשר שיהיו שוים כלם במעלת נפשם, ועם שכל מין בני אדם שוים בתאר פניהם ובעניניהם, אינם שוים במה שיש חלק מהם יותר אלהי מזולתם, כמו שידוע כי הנבואה ורוח הקודש והשכינה היו מיוחדים בו העם אשר בחר בו השם יתברך משאר העמים עכו"ם, ואין ספק כי הנבואה הכנה בנפש האדם ותמצא הכנה הזאת מיוחדים בה העם אשר בחר ה' יתברך, ומזה תראה כי העם הזה היה יותר נפשם אלהית מצד ההכנה הזאת.

וגם זה מוכרח לומר, וזה כי העולם הזה אשר בו מין בני אדם הוא עולם הטבע, ולפיכך הדבר אשר הוא טבעי ראוי שימצא בכל המין בשוה במה שהעולם הזה הוא טבעי בכללו, ואם ימצא שנוי בהם מפני שנוי המקומות דבר זה אינו נחשב שנוי כלל, אבל האלהיות לא ימצא בשוה לכל המין שאם היה נמצא לכל המין בשוה היה עולם הזה נבדל מאחר כי בכללותו נמצא האלהיות. אבל העולם הזה הוא עולם הטבע ואינו הנבדל, ודבר זה מחייב שאין נמצא האלהיות לכל המין בשוה כי אם בחלק ממנו. ומפני כי עכו"ם הם מן העולם הטבעי לכך היו שבעים אומות, כי עולם הטבע נברא בשבעת ימי בראשית, וכנגד שבעת ימי עולם הטבע היו שבעים אומות כנגד כל יום עשרה. והאומה היחידה היתה על הטבע והיא כנגד השמיני כי השמיני הוא על הטבע, ולכך ראוי לישאל התורה שהיא על עולם הטבע, והתורה נבראת קודם שנברא העולם הטבעי וישראל נבראו גם כן קודם שנברא העולם הטבעי, לכך כל ענין התורה שהיא בשמיני כי הטבע היא תחת מספר שבעה ומה שהוא על הטבע הוא שמיני כמו שיתבאר בפרק שאחר זה, ולכך היא לאומה הישראלית, אשר בחר ה' יתברך לחלקו והם הם נתיחדו בפעולות האלהיות שהם מצות התורה לפי מדריגת נפשם האלהית במה שהיו מוכנים לנבואה ורוח הקדש ולהיות השכינה ביניהם, ועכו"ם לפי מעלתם נתן להם ז' מצות שהם שבע מצות בני נח:

שאלות למחשבה: המהר"ל כותב שלא יתכן שכוחות האדם הייחודיים נבראו לריק, ולכן ודאי שיש פעולות אלוקיות המתאימות למדרגתו. אם כך, מדוע התורה אינה שייכת לכל האנושות במידה שווה?

המהר"ל משיב מספר תשובות לשאלתו מדוע הקומה הרוחנית אינה בוקעת מהאדם באופן טבעי. מהו היחס ביניהן? כיצד תשובות אלו מצטרפות יחד?

ישראל ואומות העולם

ובפרק קמא דע"ז (ב' ע"ב):

ה' מסיני בא וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן מאי בעי בשעיר ומאי בעי בפארן מלמד שהחזיר הקב"ה התורה על כל העולם, ולא רצו לקבלה עד שבאו ישראל וקבלוה.

ובמדרש (ספרי ברכה):

אמר מלמד שהחזיר הקב"ה את התורה לבני עשו ואמר להם רוצים אתם לקבל התורה ואמרו לו מה כתיב בה אמר להם לא תרצח אמרו לו כל ברכות של אותו איש ועל חרבך תחיה אין אנו רוצים לקבלה, אמר לבני ישמעאל רוצים אתם לקבל התורה אמרו לו מה כתיב בה אמר להם לא תגנוב אמרו לו כל ברכותיו של אותו איש והוא יהיה פרא אדם ידו בכל ויד כל בו אין אנו רוצים לקבלה, ע"כ.

בארו בזה הדברים אשר אמרנו, כי מצות התורה שהם הפעולות האלהיות מתיחסות אל ישראל, שלפי מעלת נפשם הם מוכנים אל הפעולות האלהיות והם ביחוד להם, אבל עכו"ם מצד חסרונם ופחיתותם אינם ראויים לפעולות האלהיות שהם המצות, וזהו שהיה מחזיר התורה על כל אומה ולשון ועצם נפשם ממאן לקבל הפעולות האלהיות כי אם ישראל היו מוכנים לתורה מצד מעלת נפשם. אמנם במדרש ביאר כי לא בלבד שהם אינם מוכנים לתורה שהם פעולות אלהיות אבל יש בהם הכנה אל הפך זה, ורצה לומר כי עשו וישמעאל היו מוכנים אל פעולות שהם הפך התורה וזה מצד ההכנה שבהם, כי אין ספק שברכתם לפי מה שהם היו מוכנים אליה בעצמם. ומה שזכר הכתוב הזה עשו וישמעאל, לומר כי עכו"ם ההם נפשם נוטה אל הקצה וכל שנוטה הכנת נפשו אל הקצה הוא רע. וזהו ה' מסיני בא וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן, כי הש"י ראה כי פעולות התורה הם הדרכים הישרים הם דרכי ה', ראויים לאשר להם הכנה ממוצעת והיא התכונה הישרה, לא אל אשר תכונת נפשו נוטה אל הקצה ופעולות שלהם אינם ישרים, וזכר בשביל כך עשו וישמעאל שיש בכל אחד קצה אחד, כלומר כי אלו שתי אומות עכו"ם תכונת נפשם נוטה מן האמצע כל אחת לקצה אחד לכך הם ממאנים לקבל התורה. וזהו שאמר כי האחד ברכתו על חרבך תחיה לרצוח, וישמעאל ידו בכל בכח ובחזקה על הבריות ואלו שניהם תכונות רעות מחולקות כל אחד ואחד נוטה לקצה אחד כאשר ידוע לחכמי אמת, ובשביל כך היו תכונתן ממאן לקבל התורה.

אמנם בגמרא לא אמרו רק שהם לא רצו לקבלה, והכוונה בזה כי אין ראוי להם התורה והמצות שהם הפעולות והמעשים האלהיים שאין נפשם מוכן לזה, כי אם ישראל מצד נפשם האלהית ומפני זה ראוי להם הפעולות האלהיות והם מצות התורה. והוא עצמו מה שאמרו ז"ל (יבמות ס"א ע"א) אתם קרויים אדם ואין עכו"ם קרויים אדם. ביאור ענין זה שההבדל המיוחד אשר בין האדם ובין שאר בעלי חיים מה שהאדם יש לו נפש אלהית והנה אותם אשר יש להם נפש אלהית הם מוכנים לדברים אלהיים כמו הנבואה ורוח הקדש ודבר זה לא תמצא רק בעם אשר בחר בו השם יתברך לכך הם קרוין אדם בפרט מפני שיש בו בשלימות, במה שיש בהם כל אשר ראוי להיות לאדם שנקרא אדם בפרט מפני שיש בו

מעלה אלהית ואינו טבעי ולפיכך אתם קרוים אדם. ומפני זה המצות שהם הפעולות האלהיות מתיחסות בפרט לישראל בשלימות כאשר יתבאר עוד. ואל יקשה אם כן הגר איך אפשר שיהיה מקבל התורה כאשר יש לו תכונה נפשית שאינה טובה, אין זה קשיא כלל כי מאחר שבא להתגייר הנה יש לו תכונה ישראלית, וכאשר נתגייר נעשה טפל לאומה הישראלית והרי הוא כמוה. ועם כל זה אמרו (נדה מ"ג ע"א) קשים גרים לישראל כמו ספחת כי הספחת מזגו אינו טוב ומקלקל הבשר שיש לו מזג טוב. ואל יקשה הרי נמצא כי ישראל היו העם הנבחר עם התכונה הטובה שהיתה להם היו להוטיין ביותר אחר עבודה זרה מכל האומות, כי דבר זה יתבאר עוד באריכות בפרקים הבאים:

דואר אלקטרוני: beitel@yeshiva.org.il
לשעורים נוספים באתר www.yeshiva.org.il